

Uchwała z dnia 15 listopada 2001 r., III CZP 68/01

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Roberta F. przeciwko Powszechnemu Zakładowi Ubezpieczeń S.A. Inspektorat w N.D.M. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 15 listopada 2001 r., zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Warszawie postanowieniem z dnia 12 czerwca 2001 r.

„Czy odszkodowanie za szkodę spowodowaną w pojeździe mechanicznym powinno obejmować podatek VAT, wchodzący w skład ceny części zamiennych oraz ceny usługi naprawy pojazdu w sytuacji, gdy szkoda ta nie została jeszcze zlikwidowana a osoba poszkodowana nie jest płatnikiem tego podatku?”.

podjął uchwałę:

Odszkodowanie za szkodę poniesioną w wyniku uszkodzenia pojazdu mechanicznego, należące do poszkodowanego nie będącego podatnikiem podatku VAT, ustalone według cen części zamiennych i usług koniecznych do wykonania naprawy pojazdu, obejmuje mieszczący się w tych cenach podatek VAT.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego.

W dniu 8 października 1998 r. miał miejsce na terenie Polski wypadek komunikacyjny, w którym z winy polskiego kierowcy ubezpieczonego od odpowiedzialności cywilnej w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń S.A. uszkodzony został samochód bmw należący do powoda będącego obywatelem Republiki Federalnej Niemiec i mieszkającego na jej terytorium. Przed

naprawieniem pojazdu powód zgłosił szkodę w odpowiednim Inspektoracie PZU, przedstawiając między innymi kalkulację przewidywanych kosztów naprawy sporządzoną przez niemieckiego rzeczoznawcę, w której wyliczono te koszty na kwotę 6263,39 marek niemieckich, obejmującą kwotę 519,49 marek niemieckich podatku VAT (MWS). Zakład Ubezpieczeń uznał i wypłacił odszkodowanie w kwocie odpowiadającej 5399,47 marek, odmówił natomiast wypłaty równowartości kwoty obejmującej kwotę podatku VAT i o tę należność wystąpił powód w przedmiotowym procesie, żądając ponadto zasądzenia od pozwanego Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń S.A. skapitalizowanych odsetek za opóźnienie w wypłacie niespornej części odszkodowania.

Sąd Rejonowy w Nowym Dworze Mazowieckim, przyjmując za bezsporne między innymi to, że powód nie dokonał jeszcze naprawy uszkodzonego w wypadku samochodu oraz że nie jest podatnikiem podatku VAT, wyrokiem z dnia 9 grudnia 1999 r. oddalił powództwo w zakresie roszczenia o zapłatę równowartości podatku VAT z odsetkami.

Sąd ten uznał, że wprawdzie nie ma przeszkód, by wypłacić poszkodowanemu rekompensatę pieniężną za stwierdzone uszkodzenia samochodu jedynie na podstawie kalkulacji rzeczoznawcy, nie żądając rachunków za naprawę pojazdu oraz że podatek VAT ma cenotwórczy charakter, stwierdził jednak, iż nie uzasadnia to zasądzenia odszkodowania w cenach obejmujących podatek VAT, jeśli nie nastąpiła jeszcze zapłata ceny za naprawę. W takiej sytuacji bowiem nie wystąpił jeszcze „obrót”, który w ocenie Sądu jest warunkiem cenotwórczego charakteru podatku VAT. Dopiero wówczas gdy powód faktycznie poniesie koszty naprawy pojazdu i uiszczy w ich cenie podatek VAT, będzie miał do pozwanego roszczenie o dopłatę kwoty uiszczzonego podatku. Zanim to jednak nastąpi, roszczenie takie jest niezasadne, jako prowadzące do uzyskania odszkodowania przekraczającego uszczerbek istniejący w majątku poszkodowanego.

Rozpoznając apelację powoda od powyższego wyroku, opartą na podstawie naruszenia prawa materialnego – art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o cenach (jedn. tekst: Dz.U. 1988 r. Nr 27 poz. 195 ze zm.) oraz art. 5 w związku z art. 19 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług i podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11 poz. 50 ze zm.), a także art. 415 k.c., Sąd Okręgowy w Warszawie powziął poważną wątpliwość prawną wyrażoną w zagadnieniu

przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd ten wskazał, że nie są pozbawione racji argumenty powoda, iż nie można uzależniać wypłaty odszkodowania od uprzedniego dokonania naprawy pojazdu przez poszkodowanego oraz że podatek VAT stanowi integralną część ceny towarów i usług, a powód, który nie jest podatnikiem tego podatku, nie mógłby odliczyć zapłaconego w cenie naprawy podatku od podatku od niego należnego. Mogłoby to uzasadniać przyznanie mu odszkodowania według cen obejmujących podatek VAT. W ocenie Sądu Okręgowego, orzeczenie Sądu Najwyższego, z którego powód *a contrario* wyprowadza taki wniosek (uchwała z dnia 22 kwietnia 1997 r., III CZP 14/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 103), wydane zostało jednak w odmiennym stanie faktycznym, gdy poniesione były już koszty odpowiadające wysokości doznanej szkody, co nie nastąpiło jeszcze w rozpoznawanej sprawie. Sąd Okręgowy stwierdził, że skoro nawet w razie ewentualnej naprawy pojazdu, zapłata w cenie naprawy podatku VAT nie jest zjawiskiem nieuchronnym (powód bowiem może dokonać naprawy w warsztacie, którego właściciel nie jest podatnikiem tego podatku), to przytoczone argumenty powoda przemawiające za uwzględnieniem powództwa nie wydają się przekonujące.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie rozważań przedstawionego zagadnienia prawnego należy skorygować błąd, jaki wystąpił w sformułowaniu przez Sąd Okręgowy pytania w odniesieniu do zastrzeżenia, iż osoba poszkodowana „nie jest płatnikiem” podatku VAT. Zgodnie z art. 7 § 1 oraz art. 8 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137 poz. 926 ze zm.), które mają na podstawie art. 2 § 1 pkt. 1 tejże ustawy zastosowanie także do obowiązków podatkowych wynikających z ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11 poz. 50 ze zm.), „płatnikiem” jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, obowiązana na podstawie przepisów prawa podatkowego do obliczania i pobrania od podatnika podatku i wpłacenia go we właściwym terminie organowi podatkowemu. „Podatnikiem” natomiast jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu.

Nie ulega wątpliwości, że w przedstawionym pytaniu chodzi o podatnika, a nie o płatnika podatku VAT w rozumieniu powyższych przepisów, wskazany problem prawny odnosi się bowiem do osoby, która, jak powód w sprawie, nie jest obciążona obowiązkiem płacenia podatku VAT (nie jest podatnikiem tego podatku), wobec czego nie mogłaby, na podstawie art. 19 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług, odliczyć podatku VAT uiszczanego w cenie usługi naprawy samochodu, od podatku VAT należnego od niej. (...)

Odpowiedź na przedstawione zagadnienie prawne zależy przede wszystkim od określenia pojęcia „szkody” i „odszkodowania” w sytuacji odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń za szkody wyrządzone ruchem pojazdów mechanicznych, a to z kolei wymaga rozważenia tych pojęć na gruncie kodeksu cywilnego. Zgodnie z obowiązującym w dacie powstania szkody powoda przepisem § 10 ust. 4 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (Dz.U. Nr 96 poz. 475 ze zm.), zakład ubezpieczeń z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu ponosi co do zasady odpowiedzialność w granicach odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody i w takich też granicach ustalane jest i wypłacane odszkodowanie.

Podobną regulację zawiera także przepis § 10 ust. 4 obecnie obowiązującego rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 marca 2000 r. w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (Dz.U. Nr 26 poz. 310 ze zm.). Oznacza to konieczność stosowania odpowiednich przepisów kodeksu cywilnego przy ustalaniu pojęcia „szkody” i „odszkodowania” w razie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń za szkody spowodowane ruchem pojazdów mechanicznych, z tym zastrzeżeniem, że zakład ubezpieczeń, stosownie do § 31 i 32 wskazanego rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 9 grudnia 1992 r., obowiązany jest do naprawienia szkody tylko w formie wypłaty odpowiedniej sumy pieniężnej, nie zaś wedle wyboru poszkodowanego także przez przywrócenie stanu poprzedniego, co wyłącza stosowanie w tych okolicznościach art. 363 § 1 k.c. i ogranicza rozważania dotyczące pojęcia „naprawienia szkody” do wykładni art. 363 § 2 k.c.

Rozważania rozpocząć jednak należy od zdefiniowania pojęcia „szkody” w rozumieniu art. 361 § 2 k.c. Zagadnienie to budzi spory, jednak zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie przeważa pogląd, zgodnie z którym szkodą w rozumieniu powyższego przepisu jest różnica między stanem majątku poszkodowanego, jaki zaistniał po zdarzeniu wywołującym szkodę, a stanem tego majątku, jaki istniałby, gdyby nie wystąpiło to zdarzenie. W odniesieniu do szkody komunikacyjnej jest to w praktyce różnica pomiędzy wartością, jaką pojazd przedstawiał w chwili wypadku, a jego wartością po wypadku.

Jest niewątpliwe, że szkoda powstaje w chwili wypadku komunikacyjnego i podlega naprawieniu na podstawie art. 436 k.c. oraz według zasad określonych w art. 363 k.c., a w wypadku odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń – według zasad określonych w § 2 tego przepisu. Obowiązek naprawienia szkody przez wypłatę odpowiedniej sumy pieniężnej powstaje z chwilą wyrządzenia szkody i nie jest uzależniony od tego, czy poszkodowany dokonał naprawy rzeczy i czy w ogóle zamierza ją naprawić, odszkodowanie bowiem ma wyrównać uszczerbek majątkowy powstały w wyniku zdarzenia wyrządzającego szkodę, istniejący od chwili wyrządzenia szkody do czasu, gdy zobowiązany wypłaci poszkodowanemu sumę pieniężną odpowiadającą szkodzie ustalonej w sposób przewidziany prawem. Przy takim rozumieniu szkody i obowiązku odszkodowawczego nie ma znaczenia, jakim kosztem poszkodowany faktycznie dokonał naprawy rzeczy i czy w ogóle to uczynił albo zamierza uczynić. Dlatego dla określenia wysokości należnego poszkodowanemu od zakładu ubezpieczeń odszkodowania za szkodę wynikającą z uszkodzenia pojazdu w wypadku komunikacyjnym nie ma znaczenia fakt, że poszkodowany nie wykonał jeszcze naprawy pojazdu, na co zwrócił już uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 czerwca 1988 r., I CR 151/88 ("Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego" 1989, nr 10-12, s.310-311).

W tym stanie rzeczy także w rozpoznawanej sprawie dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego nie ma znaczenia fakt nienaprawienia pojazdu przez powoda, co Sądy obu instancji, bez dostatecznych podstaw, uznały za decydujące. Niezależnie zatem od tego, czy poszkodowany naprawił, uszkodzony w wypadku pojazd, należy mu się od zakładu ubezpieczeń odszkodowanie ustalone według zasad art. 363 § 2 k.c., w związku z art. 361 § 2 k.c., co oznacza, że jego wysokość ma odpowiadać kosztom usunięcia opisanej wyżej różnicy w wartości majątku poszkodowanego, a ściślej – kosztom

przywrócenia pojazdowi jego wartości sprzed wypadku. Gdy zatem naprawa pojazdu przywróci mu jego wartość sprzed wypadku, odszkodowanie winno odpowiadać kosztom takiej właśnie naprawy ustalonym przez rzeczoznawcę.

Zgodnie z art. 363 § 2 k.c., wysokość tak określonego odszkodowania powinna być ustalona według cen części zamiennych i usług koniecznych do wykonania naprawy (co do zasady mają być to ceny z daty ustalania odszkodowania). Skoro zaś, stosownie do postanowień art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o cenach, cena towaru lub usługi opodatkowanej podatkiem VAT obejmuje wielkość wyrażoną w jednostkach pieniężnych, którą nabywca obowiązany jest zapłacić sprzedawcy za towar lub usługę wraz z kwotą należnego podatku od towarów i usług, to miernikiem wysokości szkody ustalonej według cen kosztów naprawy jest tak właśnie określona cena naprawy pojazdu, a zatem cena części zamiennych i usług obejmująca podatek VAT.

Takie określenie wysokości szkody przyjął Sąd Najwyższy także w uzasadnieniu uchwały z dnia 22 kwietnia 1997 r., III CZP 14/97 (OSNC 1997, nr 8, poz. 103), która dotyczyła ustalenia odszkodowania za szkodę poniesioną przez podatnika podatku VAT na skutek zniszczenia rzeczy. Sąd Najwyższy, stwierdzając w uzasadnieniu uchwały, że miernikiem wysokości szkody polegającej na zniszczeniu rzeczy jest jej cena określona według zasad zawartych w art. 1 ust. 2 ustawy o cenach, a więc obejmująca podatek VAT, uznał jednocześnie, że jeśli poszkodowany jest podatnikiem podatku VAT i na podstawie art. 19 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym może obniżyć należny od niego podatek o kwotę podatku naliczonego przy nabyciu rzeczy mającej zastąpić rzecz zniszczoną, to należne mu odszkodowanie nie obejmuje podatku VAT mieszczącego się w cenie nabytej rzeczy w takim zakresie, w jakim poszkodowany może obniżyć należny od niego podatek

Także z tego orzeczenia można wyprowadzić wniosek, że jeśli poszkodowany nie jest podatnikiem podatku VAT i nie może należnego od niego podatku obniżyć o podatek zapłacony w cenie rzeczy nabytej w zamian za rzecz zniszczoną, to należne mu odszkodowanie za zniszczenie rzeczy winno obejmować cenę nowej rzeczy wraz z podatkiem VAT. Jak wywiedziono wyżej, te same zasady trzeba odnieść także do odszkodowania należnego za uszkodzenie rzeczy, ustalanego według cen części zamiennych i usług koniecznych do jej naprawy.

Jeśli zatem poszkodowany – także ten, który mieszka za granicą i ma prawo do dokonania tam naprawy samochodu w profesjonalnym warsztacie – musiałby za taką naprawę przywracającą stan i wartość samochodu sprzed wypadku zapłacić koszty naprawy obejmujące podatek VAT, to należne mu od zakładu ubezpieczeń odszkodowanie powinno być ustalone według cen części zamiennych i usług obejmujących mieszczący się w tych cenach podatek VAT.

Na marginesie jedynie trzeba stwierdzić, że podnoszone przez Sądy obu instancji okoliczności odnoszące się do chwili i podstaw powstania obowiązku podatkowego w zakresie podatku VAT nie mają znaczenia dla ustalenia odszkodowania należnego według zasad prawa cywilnego. Przepisy art. 6 ust. 1 i art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym stanowiące, że obowiązek podatkowy powstaje z chwilą sprzedaży rzeczy lub wykonania usługi oraz że podstawą opodatkowania jest obrót, ustanawiają zasady, zakres i moment powstania obowiązku podatkowego podatnika podatku VAT, pozostają natomiast bez wpływu na określony w art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o cenach cenotwórczy charakter tego podatku oraz na zasady określania odszkodowania wynikające z postanowień art. 363 § 2 k.c.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 k.p.c., rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.